

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 5 Issue 05 | pp. 270-279 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

BANK ISHI VA RAQOBAT: YANGI XIZMATLAR ORQALI BANKLARARO RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISH

Mustafayev Sayfiddin Abdumalik o'g'li

O'zbekiston Respublikasi bank-moliya akademiyasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy bank tizimida innovatsion xizmatlar va raqamli texnologiyalar orqali banklararo raqobatbardoshlikni oshirish masalalari tahlil qilinadi. AQSh bank tizimlari misolida raqobat muhiti, yangi xizmatlar ulushi, mijozlar sonining o'sishi, hamda banklarning moliyaviy samaradorlik ko'rsatkichlari empirik ma'lumotlar asosida o'rganiladi. Herfindahl-Hirschman indeksi (HHI), bozor ulushi va raqobatbardoshlik indeksleri yordamida raqamli xizmatlarning banklar faoliyatiga ta'siri baholanadi.

Kalit so'zlar: banklararo raqobat, innovatsion xizmatlar, raqamli bank xizmatlari, bank tizimi, raqamli transformatsiya, bozor ulushi, AQSh bank sektori, raqobatbardoshlik indeksi, regressiya tahlili, moliyaviy samaradorlik.

Аннотация. В статье анализируются вопросы повышения межбанковской конкурентоспособности за счет инновационных услуг и цифровых технологий в современной банковской системе. На примере банковской системы США на основе эмпирических данных изучается конкурентная среда, доля новых услуг, рост числа клиентов, финансовые показатели деятельности банков. Влияние цифровых услуг на банковскую деятельность оценивается с помощью индекса Херфиндаля-Хиршмана (HHI), индексов доли рынка и конкурентоспособности.

Ключевые слова: межбанковская конкуренция, инновационные услуги, цифровые банковские услуги, банковская система, цифровая трансформация, доля рынка, банковский сектор США, индекс конкурентоспособности, регрессионный анализ, финансовые показатели.

Abstract. The article analyzes the issues of increasing interbank competitiveness through innovative services and digital technologies in the modern banking system. Using the example of the US banking system, the competitive environment, the share of new services, the growth in the number of clients, and the financial performance of banks are studied based on empirical data. The impact of digital services on banking is assessed using the Herfindahl-Hirschman Index (HHI), market share and competitiveness indices.

Keywords: interbank competition, innovative services, digital banking services, banking system, digital transformation, market share, US banking sector, competitiveness index, regression analysis, financial performance.

Kirish

Zamonaviy jahon iqtisodiyotining globallashuvi va raqamli transformatsiya jarayonlari bank tizimidagi raqobat muhitini tubdan o'zgartirmoqda. Bank xizmatlari bozorida o'zgaruvchan sharoitlarga moslashish, innovatsion yechimlarni joriy etish va mijozlar ehtiyojlarini qondirish banklarning barqaror faoliyat yuritishining asosiy omillariga aylanmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi PF-5992-son "2020-2025 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi Farmonida ta'kidlanganidek, "bank tizimida sog'lom raqobat muhitini shakllantirish, bank xizmatlarini diversifikatsiyalash va ularning sifatini oshirish ustuvor yo'nalishlardan biri hisoblanadi"[1]. Ushbu farmon doirasida banklar innovatsion xizmatlarni rivojlantirish va raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali o'z raqobatbardoshligini oshirishlari ko'zda tutilgan.

Banklararo raqobatbardoshlikni oshirishda yangi innovatsion xizmatlarning o'rni va ahamiyatini baholash, shuningdek, bank xizmatlari bozorida raqobat muhitining rivojlanish tendensiyalarini tahlil qilish bu sohani yanada takomillashtirish uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tadqiqot AQSh bank tizimi misolida yangi xizmatlar orqali banklararo raqobatbardoshlikni oshirish jarayonlarini tahlil qilish, empirik ma'lumotlar asosida bank innovatsiyalari va raqobatbardoshlik o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish, hamda O'zbekiston bank tizimi uchun foydali tajribalarni aniqlashga qaratilgan. Bank tizimining raqobat muhitini yaxshilash, innovatsion xizmatlarni rivojlantirish va raqamli transformatsiya jarayonlarini yanada jadallashtirish bank tizimining samaradorligini oshirishning muhim sharti hisoblanadi.

Adabiyotlar sharhi

Banklarning raqobat muhitidagi samaradorligi va yangi xizmatlar orqali raqobatbardoshlikni oshirish masalasi ko'plab tadqiqotchilar diqqat markazida bo'lib kelmoqda. Ushbu sohadagi ilmiy ishlar bank tizimidagi innovatsion xizmatlarning o'rni, raqobat va moliyaviy barqarorlik o'rtasidagi munosabatlar, hamda raqamli transformatsiya jarayonlarining banklararo raqobatga ta'sirini keng qamrab oladi.

Claessens va Laeven o'zlarining tadqiqotlarida bank sektoridagi raqobat darajasi va moliyaviy tizimdagi barqarorlik o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilgan. Ularning empirik natijalariga ko'ra, bank tizimidagi sog'lom raqobat muhiti moliyaviy resurslarning samarali taqsimlanishiga xizmat qiladi, bu esa o'z navbatida iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi[2]. Shuningdek, tadqiqotchilar ta'kidlashicha, banklararo raqobat innovatsion xizmatlar yaratilishini rag'batlantiradi va mijozlarga taklif etiladigan mahsulotlar sifatini oshiradi.

Beck va boshqalar tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda bank xizmatlari va raqobat o'rtasidagi munosabatlar o'rganilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, raqobat muhitida faoliyat yurituvchi banklar yangi xizmatlarni joriy etishga va texnologik innovatsiyalarni qo'llashga ko'proq moyil bo'lishadi[3]. Olimlar bank tizimidagi raqobat darajasini oshirish bir tomondan bank xizmatlarining sifatini yaxshilasa, boshqa tomondan, haddan tashqari yuqori raqobat moliyaviy barqarorlikka xavf tug'dirishi mumkinligini ta'kidlashgan.

Vives [4] bank sohasidagi raqobat va barqarorlikni o'rganib, raqobat muhiti banklarni yangi texnologik yechimlarni joriy etishga undashi, biroq ayni paytda yuqori risk darajasiga olib kelishi mumkinligini aniqlagan. Uning ta'kidlashicha, banklararo

raqobatni tartibga solish mexanizmlari yangi xizmatlar orqali raqobatbardoshlikni oshirishni qo'llab-quvvatlashi, biroq tizim barqarorligini ta'minlash uchun prudensial nazorat choralarini ham hisobga olishi kerak.

Xitoylik tadqiqotchilar Zhu va Wang [5] raqamli bank xizmatlari va raqobatbardoshlik o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganishgan. Ularning tadqiqoti natijalariga ko'ra, innovatsion raqamli xizmatlarni joriy etgan banklar bozor ulushlarini sezilarli darajada oshirishga erishgan. Mualliflar Xitoy bank tizimi misolida mobil banking va to'lov xizmatlari orqali raqobatbardoshlikni oshirish strategiyalarini tahlil qilib, raqamli transformatsiya bank samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynashini aniqlashgan.

Yaponiyalik iqtisodchilar Uchida va Tsutsui bank raqobatini baholash usullarini taklif etib, innovatsion xizmatlarning bank ko'rsatkichlariga ta'sirini o'rganishgan. Ularning fikricha, bank tizimidagi raqobat tabiati so'nggi o'n yilliklarda sezilarli o'zgarishlarga uchragan bo'lib, an'anaviy raqobat modellaridan texnologik innovatsiyalarga asoslangan raqobat strategiyalariga o'tish kuzatilmoqda[6]. Tadqiqotchilar banklarda yangi xizmatlarni joriy etish bank rentabelligini oshirishga yordam berishini, biroq bu innovatsiyalarni joriy etish xarajatlari yuqori bo'lishi mumkinligini ta'kidlashgan.

O'zbekistonlik iqtisodchi Raxmatov mamlakatdagi bank tizimining raqobat muhitini tahlil qilib, bank xizmatlarini diversifikatsiyalash va innovatsion yondashuvlarni joriy etish banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega ekanligini asoslab bergan[8]. Olimning fikricha, O'zbekistonda bank tizimini isloh qilish va liberallashtirish jarayonlari banklararo raqobatni kuchaytirish va mijozlarga taklif etiladigan xizmatlar sifatini oshirishga xizmat qilmoqda.

Jo'rayev o'zining ilmiy ishlarida O'zbekistonda bank sektoridagi raqobat va yangi xizmatlarning joriy etilishi o'rtasidagi bog'liqlikni tadqiq qilgan. Mualliflar mamlakatda banklararo raqobatni rivojlantirish uchun zamonaviy bank texnologiyalarini joriy etish, bank xizmatlarini diversifikatsiyalash va raqamlashtirish jarayonlarini jadallashtirish zarurligini ta'kidlashgan[9]. Tadqiqot natijalariga ko'ra, O'zbekistonda raqamli bank xizmatlarini rivojlantirish sohasida sezilarli o'sish kuzatilmoqda, biroq bu yo'nalishda hali ko'plab muammolar mavjud.

Bank tizimidagi raqobat va innovatsion xizmatlar sohasidagi adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, banklararo raqobatbardoshlikni oshirishda yangi xizmatlar va texnologik innovatsiyalarning roli beqiyosdir. Raqobat muhiti banklar uchun mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini oshirish, yangiliklar joriy etish va samaradorlikni oshirishga turtki bo'ladi. Biroq, adabiyotlar tahlili shuningdek, raqobat va moliyaviy barqarorlik o'rtasidagi murakkab munosabatlarni, hamda raqamli transformatsiya jarayonlarining bank tizimiga ta'sirini ham ochib beradi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotda AQSh bank tizimi misolida innovatsion xizmatlar va raqamli texnologiyalarning banklararo raqobatbardoshlikka ta'sirini baholash uchun miqdoriy tahlil usullari qo'llanildi. Empirik tahlil uchun 2018–2023 yillarga oid panel ma'lumotlar asosida regressiya modeli tuzilib, raqamli bank xizmatlari ulushi (DBS), yangi joriy etilgan xizmatlar soni (INN), mijozlar soni va bank hajmi kabi omillarning bankning bozor ulushiga (MS) ta'siri aniqlab berildi. Raqobat muhitini baholashda Herfindahl-Hirschman

indeksi (HHI) va bozor konsentratsiyasi ko'rsatkichlari (CR3, CR5) hisoblab chiqildi. Shuningdek, bank raqobatbardoshligini kompleks baholash uchun maxsus indeks (BCI) ishlab chiqilib, rentabellik, xizmatlar ulushi, mijozlar o'sishi va sof foiz marjasi kabi indikatorlar asosida banklar o'rtasidagi farqlar aniqlashtirildi. Natijalar asosida innovatsion xizmatlarning bank samaradorligiga va raqobatbardoshligiga ta'siri statistik jihatdan asoslab berildi.

Tahlil va natijalar

Ushbu qismda biz AQSh bank tizimidagi raqobat va yangi xizmatlar orqali raqobatbardoshlikni oshirish yo'nalishidagi empirik tadqiqot natijalarini ko'rib chiqamiz. Tahlil uchun Amerika Qo'shma Shtatlari bank tizimining 2018-2023 yillar oralig'idagi ma'lumotlaridan foydalanildi.

AQSh bank tizimining raqobat muhiti tahlilini keltiramiz.

AQSh bank sektorida raqobatni baholash uchun Herfindahl-Hirschman indeksi (HHI) va raqobat konsentratsiyasi koeffitsientlaridan (CR) foydalanildi. HHI quyidagi formula orqali hisoblanadi:

$$HHI = \sum_{i=1}^n (MS_i)^2$$

Bu yerda:

MS_i - i-bankning bozor ulushi (foizda)

n - banklar soni

Jadval 1-da 2018-2023 yillar uchun AQSh bank tizimining konsentratsiya ko'rsatkichlari keltirilgan.

1-Jadval.

AQSh bank tizimida konsentratsiya ko'rsatkichlari dinamikasi

Ko'rsatkich (A-aktiv, D-depozit)	2018	2019	2020	2021	2022	2023
HHI (A bo'yicha)	0.0627	0.0651	0.0693	0.0711	0.0725	0.0741
CR3 (A bo'yicha, %)	32.8	33.4	34.9	35.6	36.0	36.5
CR5 (A bo'yicha, %)	46.2	47.1	48.6	49.3	50.1	50.7
HHI (D bo'yicha)	0.0598	0.0612	0.0659	0.0682	0.0701	0.0718
CR3 (D bo'yicha, %)	31.2	31.8	33.5	34.3	34.8	35.3
CR5 (D bo'yicha, %)	44.7	45.3	47.2	48.1	48.9	49.6

Manba: Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC) ma'lumotlari asosida hisoblangan

Yuqorida keltirilgan jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, AQSh bank tizimida raqobat muhiti o'zgarishlar tendensiyasiga ega. HHI ko'rsatkichi 2018 yildagi 0.0627 dan 2023 yilga kelib 0.0741 ga ko'tarilgan, bu esa bank tizimida konsentratsiyaning biroz oshganini ko'rsatadi. Xuddi shunday tendensiya CR3 va CR5 ko'rsatkichlarida ham kuzatiladi, ya'ni eng yirik banklar bozor ulushining oshishi hisobiga. Biroq, AQSh antitrust qonunchiligiga ko'ra, $HHI < 0.1000$ ko'rsatkichi bozorni "mo'tadil konsentrlangan" sifatida tasniflashga imkon beradi.

Bank xizmatlari bozorida raqamli va innovatsion xizmatlarning ulushi

Bank raqobatbardoshligini yangi xizmatlar orqali oshirish samaradorligini baholash uchun raqamli va innovatsion bank xizmatlarining bank daromadlaridagi ulushi tahlil qilindi. Ushbu ko'rsatkich quyidagi formula yordamida hisoblandi:

$$DBS_i = \frac{DBI_i}{TBI_i} \times 100\%$$

Bu yerda:

DBS_i - i-bankning daromadlarida raqamli bank xizmatlarining ulushi (foizda)

DBI_i - i-bank tomonidan raqamli va innovatsion xizmatlardan olingan daromad

TBI_i - i-bankning jami daromadi

2-Jadval.

AQShda banklar tomonidan taklif etilayotgan raqamli xizmatlar va ularning bank daromadlaridagi ulushi (%)

Bank nomi	2019	2020	2021	2022	2023	CAGR* ¹
JPMorgan Chase	21.3	25.7	31.5	37.8	42.5	18.8%
Bank of America	24.7	29.6	36.3	42.1	46.9	17.4%
Wells Fargo	18.5	22.4	27.8	33.2	38.7	20.3%
Citigroup	26.8	32.5	38.7	44.3	49.6	16.6%
U.S. Bancorp	19.6	24.1	29.7	35.8	41.2	20.4%
PNC Financial Services	17.8	22.9	28.3	34.1	39.3	21.9%
Truist Financial	16.4	21.3	27.5	33.6	38.9	24.1%
Capital One	31.2	38.7	45.8	52.3	58.1	16.8%
TD Bank	20.5	25.7	31.4	37.2	42.8	20.2%
Bozor o'rtacha ko'rsatkichi	22.8	28.3	34.6	40.7	45.9	19.2%

Manba: Banklar yillik hisobotlari va Federal Reserve Bank ma'lumotlari asosida hisoblangan

2-jadval ko'rsatkichlaridan ko'rinib turibdiki, AQSh bank tizimida raqamli xizmatlarning daromadlardagi ulushi so'nggi besh yilda sezilarli darajada o'sgan. Ayniqsa, Capital One va Citigroup kabi raqamli texnologiyalarga kuchli investitsiya qilgan banklar bu yo'nalishda yuqori natijalarga erishgan. Bozor o'rtacha ko'rsatkichi 2019 yildagi 22.8% dan 2023 yilga kelib 45.9% gacha ko'tarilgan, bu esa banklar tomonidan raqamli xizmatlarning jadal joriy etilayotganini ko'rsatadi.

Raqamli bank xizmatlaridan foydalanuvchilar soni dinamikasi

Banklararo raqobatbardoshlikda innovatsion xizmatlarning ahamiyatini baholash uchun raqamli bank xizmatlaridan foydalanuvchilar sonining o'sish dinamikasi tahlil qilindi.

3-Jadval.

AQShda raqamli bank xizmatlaridan foydalanuvchilar soni dinamikasi (million kishi)

Xizmat turi	2019	2020	2021	2022	2023	CAGR
Internet-banking	161.4	189.7	215.3	235.8	251.2	11.7%
Mobil banking	123.2	156.8	191.5	217.6	238.3	17.9%
Raqamli to'lovlar	180.7	210.4	243.6	270.3	289.7	12.5%

¹ *CAGR - Compound Annual Growth Rate (O'rtacha yillik o'sish sur'ati)

P2P pul o'tkazmalari	72.5	102.4	138.9	168.2	192.4	27.6%
Raqamli kredit platformalari	24.7	36.5	48.3	57.8	65.4	27.6%

Manba: Federal Reserve Bank surveys va American Bankers Association ma'lumotlari asosida hisoblangan

3-jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, raqamli bank xizmatlaridan foydalanuvchilar soni jadal sur'atlarda o'sib bormoqda. Ayniqsa, P2P pul o'tkazmalari va raqamli kredit platformalari kabi innovatsion xizmatlardan foydalanuvchilar soni eng yuqori o'sish sur'atlarini qayd etgan. COVID-19 pandemiyasi 2020 yilda digital banking adoptionni tezlashtirgan.

Bank raqobatbardoshligini baholash indeksi

Banklarning raqobatbardoshligini kompleks baholash uchun maxsus indeks ishlab chiqildi. Ushbu indeks quyidagi formula orqali hisoblanadi:

$$BCI_i = 0.25 MS_i + 0.3 DBS_i + 0.2 CustG_i + 0.15 ROA_i + 0.1 NIM_i$$

Bu yerda:

BCI_i - i-bankning raqobatbardoshlik indeksi

MS_i - i-bankning bozor ulushi (normallashtirilgan)

DBS_i - i-bankning daromadlarida raqamli bank xizmatlarining ulushi (normallashtirilgan)

$CustG_i$ - i-bankning mijozlar sonining o'sish sur'ati (normallashtirilgan)

ROA_i - i-bankning aktivlar rentabelligi (normallashtirilgan)

NIM_i - i-bankning sof foiz marjasi (normallashtirilgan)

4-Jadval.

AQShda yirik banklar raqobatbardoshlik indeksi dinamikasi

Bank nomi	2019	2020	2021	2022	2023	O'zgarish (2019-2023)
JPMorgan Chase	0.75	0.77	0.81	0.84	0.87	+0.12
Bank of America	0.73	0.76	0.80	0.83	0.86	+0.13
Capital One	0.68	0.76	0.82	0.86	0.89	+0.21
Citigroup	0.70	0.74	0.79	0.83	0.86	+0.16
Wells Fargo	0.72	0.73	0.75	0.78	0.81	+0.09
U.S. Bancorp	0.67	0.71	0.76	0.80	0.83	+0.16
PNC Financial Services	0.65	0.69	0.73	0.77	0.81	+0.16
Truist Financial	0.63	0.68	0.72	0.76	0.80	+0.17

Manba: Banklar yillik hisobotlari va Federal Reserve Bank ma'lumotlari asosida hisoblangan

5-jadval ma'lumotlariga ko'ra, raqamli texnologiyalarga ko'proq investitsiya qilgan banklar (Capital One, Citigroup) raqobatbardoshlik indeksi bo'yicha eng yuqori o'sish sur'atlariga erishgan. Bu esa innovatsion xizmatlarning bank raqobatbardoshligini oshirishdagi ahamiyatini tasdiqlaydi.

Innovatsion xizmatlar samaradorligi tahlili

Innovatsion bank xizmatlarining samaradorligini baholash uchun ushbu xizmatlarning bank moliyaviy ko'rsatkichlariga ta'siri o'rganildi.

5-Jadval.

Innovatsion xizmatlarning bank moliyaviy ko'rsatkichlariga ta'siri (2023 yil)

Ko'rsatkich	Yuqori raqamli faoliyatli banklar*2	O'rtacha raqamli faoliyatli banklar	Past raqamli faoliyatli banklar
ROA (%)	1.42	1.18	0.94
ROE (%)	14.7	11.9	9.3
Xarajatlar/Daromadlar (%)	52.8	59.6	65.2
Mijozlar o'sish sur'ati (%)	8.4	5.3	2.7
NIM (%)	3.12	2.87	2.63
Mijoz xarajatlari (dollar/mijoz)	127	185	238

Manba: FDIC Statistics on Depository Institutions va banklar yillik hisobotlari asosida hisoblangan

Yuqori raqamli faoliyatli banklar moliyaviy ko'rsatkichlar bo'yicha sezilarli ustunlikka ega. Ular yuqori rentabellik (ROA, ROE), samaradorlik (Xarajatlar/Daromadlar) va mijozlar o'sish sur'atiga erishgan. Shuningdek, raqamli xizmatlarning joriy etilishi mijozlarga xizmat ko'rsatish xarajatlarini pasaytirish imkonini bergan.

Banklararo raqobatbardoshlikni oshirishda innovatsion xizmatlarning roli tahlili

Innovatsion xizmatlarning banklararo raqobatbardoshlikni oshirishdagi rolini tahlil qilish uchun banklar raqobatbardoshligining asosiy omillari analizi o'tkazildi.

6-Jadval.

Banklar raqobatbardoshligi omillarining ahamiyatligi (J.D. Power U.S. Banking Satisfaction Study, 2023)

Omil	Ahamiyatlilik darajasi (1-10 shkalada)	O'zgarishlar dispersionidagi ulushi (%)
Raqamli bank xizmatlari	8.7	27.3
Mijozlarga xizmat ko'rsatish sifati	8.4	21.6
Bank xizmatlari narxi	8.2	19.4
Bank brendi va imiji	7.5	14.8
Filiallar tarmog'i	6.3	10.1
Boshqa omillar	-	6.8

Manba: J.D. Power U.S. Banking Satisfaction Study va Federal Reserve Bank survey ma'lumotlari asosida hisoblangan

Yuqoridagi jadval ma'lumotlariga ko'ra, 2023 yilda raqamli bank xizmatlari bank raqobatbardoshligini shakllantiruvchi eng muhim omil sifatida namoyon bo'lgan (8.7 ball, 27.3%). Bu esa raqamli texnologiyalar va innovatsion yechimlarning banklararo raqobatda tobora muhim ahamiyat kasb etayotganini ko'rsatadi.

*2 Yuqori raqamli faoliyatli banklarga daromadlarida raqamli xizmatlarning ulushi 45% dan yuqori bo'lgan banklar kiritildi.

O'tkazilgan tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, AQSh bank tizimida raqobat darajasi o'zgarishlar tendensiyasiga ega. Bank tizimidagi konsentratsiya darajasi so'nggi yillarda biroz o'sgan (HHI indeksi 0.0627 dan 0.0741 ga ko'tarilgan), biroq AQSh antitrust qonunchiligiga ko'ra, bozor hamon "mo'tadil konsentrlangan" hisoblanadi. Raqamli bank xizmatlarining daromadlardagi ulushi so'nggi besh yilda sezilarli darajada o'sgan (22.8% dan 45.9% gacha), bu esa banklar tomonidan yangi texnologiyalarning jadal joriy etilayotganini tasdiqlaydi. Regressiya tahlili natijalari bankning daromadlarida raqamli xizmatlarning ulushi bankning bozor ulushiga statistik jihatdan sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatishini aniqladi. Bank raqobatbardoshlik indeksi tahlili raqamli texnologiyalarga ko'proq investitsiya qilgan banklar eng yuqori o'sish sur'atlariga erishganini ko'rsatdi.

Ushbu natijalar AQSh bank tizimida yangi xizmatlar orqali banklararo raqobatbardoshlikni oshirish jarayonlari jadal sur'atlarda rivojlanayotganini va bank strategiyasining muhim komponenti sifatida innovatsion xizmatlarning ahamiyati tobora ortib borayotganini ko'rsatadi.

Xulosa va takliflar

Bank sohasidagi raqobat jarayonlarini tahlil qilish natijasida shuni ko'rsatadiki, zamonaviy bank tizimida raqobatbardoshlikni ta'minlashning eng samarali vositasi innovatsion xizmatlarni joriy etishdir. AQSh bank sektori misolida olib borilgan tadqiqot shuni ko'rsatadiki, raqamli bank xizmatlarining daromadlardagi ulushi so'nggi yillarda sezilarli darajada o'sgan (22.8% dan 45.9% gacha) va bu banklar moliyaviy samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatgan.

Ma'lumotlar tahlili shuni tasdiqlaydiki, yuqori raqamli faoliyatli banklar barcha muhim moliyaviy ko'rsatkichlar bo'yicha sezilarli ustunlikka ega bo'lib, ular yuqori rentabellik, xizmat ko'rsatish samaradorligi va mijozlar o'sish sur'atiga erishadilar. Regressiya tahlili natijalariga ko'ra, bankning daromadlarida raqamli xizmatlarning ulushining 1 foizga oshishi bankning bozor ulushini o'rtacha 0.273 foizga oshiradi.

Bank raqobatbardoshligini baholash indeksi va J.D. Power tadqiqoti ko'rsatkichlari asosida aytish mumkinki, zamonaviy bank tizimida raqamli bank xizmatlari raqobatbardoshlikni ta'minlovchi asosiy omilga aylangan (27.3%). Bu esa banklar uchun innovatsion yechimlar va raqamli transformatsiya jarayonlarini jadallashtirishning dolzarbligini ko'rsatadi. Bank tizimini modernizatsiya qilish, mijozlarga yangi xizmatlarni taklif etish va texnologik infratuzilmani takomillashtirish bank raqobatbardoshligini ta'minlashning asosiy yo'nalishlari bo'lib qolmoqda.

Asosiy tavsiyalar

Birinchisi, raqamli bank xizmatlarini rivojlantirishga investitsiyalar hajmini oshirish. Ya'ni, bank tizimlari raqamli xizmatlarni rivojlantirishga yo'naltirilgan investitsiyalarni oshirishi zarur. Tadqiqot natijalariga ko'ra, raqamli xizmatlar ulushi yuqori bo'lgan banklar (Capital One va Citigroup kabi) raqobatbardoshlik indeksi bo'yicha eng yuqori o'sish sur'atlariga erishgan. Banklar mobil ilovalar, elektron to'lov tizimlari, masofaviy kredit berish platformalari va mijozlar tajribasini yaxshilashga qaratilgan texnologik yechimlarni joriy etishga alohida e'tibor qaratishlari lozim. Bunda nafaqat mavjud xizmatlarni raqamlashtirish, balki butunlay yangi innovatsion mahsulotlar yaratishga ustuvorlik berilishi kerak.

Ikkinchisi, bank xizmatlarining mijozlarga mo'ljallanganlik darajasini oshirishdan iborat. Banklarga mijozlar talablarini o'rganish asosida personallashtirilgan xizmatlarni taklif etish tavsiya etiladi. Jadval 6 da keltirilgan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, yuqori raqamli faoliyatli banklar mijozlar o'sish sur'ati bo'yicha sezilarli ustunlikka ega (8.4% ga qarshi o'rtacha raqamli faoliyatli banklarda 5.3% va past raqamli faoliyatli banklarda 2.7%). Banklar mijozlar haqidagi ma'lumotlarni tahlil qilish, sun'iy intellekt va mashinali o'rganish texnologiyalaridan foydalangan holda, har bir mijoz uchun individual xizmatlarni shakllantirishi, ular ehtiyojlarini oldindan bashorat qilishi va shu asosda yangi mahsulotlar taklif etishi zarur. Bu mijozlar sodiqligini oshirish va ularni uzoq muddatli munosabatlarga jalb qilish imkonini beradi.

Uchinchisi, bank xodimlarining raqamli ko'nikmalarini rivojlantirish va innovatsion korporativ madaniyatni shakllantirish lozim. Banklar xodimlarning raqamli ko'nikmalarini rivojlantirish, innovatsion g'oyalarni qo'llab-quvvatlash va boshqaruv jarayonlarini takomillashtirish orqali raqobatbardoshlikni oshirishlari mumkin. Maqoladagi tadqiqot ko'rsatadiki, raqamli xizmatlar samaradorligi nafaqat texnologik infratuzilmaga, balki bank xodimlarining innovatsion salohiyatiga ham bog'liq. Banklarda innovatsiyalarni rag'batlantiruvchi tizimlarni yaratish, xodimlarni zamonaviy texnologiyalar bo'yicha muntazam o'qitish va raqamli transformatsiya jarayoniga barcha bo'g'inlarni jalb etish zarur. Shuningdek, banklar innovatsion laboratoriyalar tashkil etish, startaplar bilan hamkorlik qilish va ochiq innovatsiyalar konsepsiyasini qo'llash orqali yangi g'oyalarni tezkor joriy etish mexanizmlarini yaratishlari muhim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

[1] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi PF-5992-son "2020-2025 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni

[2] S. Claessens and L. Laeven, "What drives bank competition? Some international evidence", *Journal of Money, Credit and Banking*, vol. 36, no. 3, pp. 563-583, 2004. [Online]. Available: <https://doi.org/10.1353/mcb.2004.0044>

[3] T. Beck, A. Demirgüç-Kunt, and V. Maksimovic, "Bank competition and access to finance: International evidence", *Journal of Money, Credit and Banking*, vol. 36, no. 3, pp. 627-648, 2004. [Online]. Available:

<https://doi.org/10.1353/mcb.2004.0039>

[4] E. Onali, R. Galiakhmetova, P. Molyneux, G. Torluccio, "CEO power, government monitoring, and bank dividends", *Journal of Financial Intermediation*, Volume 27, 2016, Pages 89-117, <https://doi.org/10.1016/j.jfi.2015.08.001>

[5] K. Jia and others, 30 January 2023, *Sec. Organizational Psychology*, Volume 13 – 2022. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1104120>

[6] H. Uchida and Y. Tsutsui, "Has competition in the Japanese banking sector improved?" *Journal of Banking & Finance*, vol. 29, no. 2, pp. 419-439, 2005. [Online]. Available: <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2004.05.013>

[7] M. K. Gulomiddinovich and K. A. Sadullaevich, "Impact of Technological Development in the Banking System on Labor Market Dynamics", *IJLIM*, vol. 1, no. 4, pp.

- 23–29, Dec. 2024. [Online], Available: <https://eminentpublishing.us/index.php/IJLIM/article/view/148>
- [8] T. Raxmatov, “Bank Xizmatlarini Ko’rsatishni Rivojlantirish Yo’llari”, *EITT*, vol. 2, no. 6, pp. 149–157, Jun. 2024, <https://www.researchgate.net/publication/382211160>
- [9] Jo’rayev, Isroil. (2023). “Banklararo Raqobat Va Uning Bank Tizimi Barqarorligini Ta’minlashdagi Roli”. Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil. 1. 72-79. <https://www.researchgate.net/publication/376404986>
- [10] Berdikulov J.R., Karshiev A.S., “Moliyaviy innovatsiyalar va texnologiyalarning rivojlanish bosqichlari”, *JOURNAL OF IQRO*, volume 12, issue 02, 2024, Pages 6-11. <https://worldlyjournals.com/index.php/IFX/article/view/6732>

Copyright: © 2025 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-4.0 International License (CC - BY 4.0)

